

Alina Maria Basak

Uwarunkowania przemocy w rodzinie

Pedagogika Rodziny 2/1, 124-135

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Alina Maria Basak

Akademia Humanistyczno – Ekonomiczna w Łodzi

Uwarunkowania przemocy w rodzinie

Streszczenie

Prawidłowo funkcjonująca rodzina w pełni realizuje swoje funkcje i przyczynia się do wzrostu i rozwoju młodego człowieka. Jeżeli natomiast występują zaburzenia w sferze funkcjonowania rodziny, wtedy dochodzi do nieprzestrzegania obowiązujących norm i kanonów zachowań przez wszystkich, bądź tylko niektórych członków rodziny. W efekcie tych negatywnych zjawisk zachodzących w rodzinie mogą pojawiać się różnego rodzaju patologie dotykające jej członków. W ich konsekwencji dochodzi do narastania napięcia emocjonalnego prowadzącego do agresji i przemocy w rodzinie. Sformułowano wiele tez i postulatów dotyczących przyczyn i uwarunkowań zjawiska przemocy w rodzinie, które wraz z dynamicznie zachodzącymi zmianami i transformacją rodziny na bieżąco są uzupełniane i udoskonalane.

Słowa kluczowe: *rodzina, socjalizacja, przemoc*

Circumstances of Violence in the Family

Summary

The properly functioning family fully does its tasks and supports development of a young person. However, if any disturbances occur, some breaking of common rules and codes appear, done by all or some members of the family. As a result of these negative phenomena occurring in the family, there might appear pathologies of various kinds affecting family members. The consequence of the above is the increase in emotional tension leading to aggression and violence in the family. A lot of hypotheses concerning causes and circumstances of violence in the family have been formed. They are completed and improved along with the dynamically happening changes and transformations of the family.

Keywords: *family, socialization, violence*

Rodzina jest społecznie aprobowanym sposobem trwałego współżycia. Składa się z osobników połączonych tym, co panujący obyczaj uznaje za związek krwi, małżeństwa lub adopcji, zamieszkuje pod wspólnym dachem, ma członków współpracujących ze sobą w ramach uznanego społecznie podziału ról i zadań, przy czym jednym z najistotniejszych przedmiotów tej regulacji jest prokreacja i wychowywanie dzieci. Rodzina to nie tylko małżonkowie i dzieci własne lub adoptowane, ale także rodzina wielka ze wszystkimi członkami trzech, a nawet czterech pokoleń łącznie. W takim układzie każda rodzina jest inna ze względu na to, że ma swój własny wzorzec wzajemnych oddziaływań, model zachowań, uczuć, zainteresowań itp. Rodzina poprzez zamierzone oddziaływania wychowawcze, jak również przez swój niezamierzony wpływ, który wynika z wzajemnych stosunków uczuciowych i zespołu interakcji między członkami oraz przez wzory osobowe rodziców, przyczynia się do fizycznego, psychicznego i społecznego rozwoju dziecka [Ziemska, 1986]. W rodzinie dziecko uczy się po raz pierwszy norm postępowania i jest wdrażane do funkcjonowania w czekających go rolach społecznych [Milerski, Śliwierski, 2000]. Jest to jeden z najistotniejszych atrybutów rodziny decydujących o jej wyższości nad innymi środowiskami. Oddziaływanie rodziny nie tylko zaczyna się najwcześniej, lecz także trwa najdłużej [Maciaszkowa, 1991]. Nawet w obliczu zmian istnienie, a więc i oddziaływanie rodziny, ma charakter ciągły, stabilny i trwały. Rodzina jest dla bardzo wielu osób oazą, małą ojczyzną zapewniającą poczucie bezpieczeństwa, wsparcia emocjonalnego i środowiskiem sprzyjającym dobremu samopoczuciu [Ogryzko-Wiewiórka, 2001].

Uwzględniając różny poziom warunków wychowawczych poszczególnych rodzin, Stanisław Kawula dokonał próby pedagogicznej typologizacji rodzin, wyróżniając pięć ich kategorii [Kawula, 2000]: 1) rodzina wzorowa, tworząca maksymalne warunki wychowawcze i stale podnosząca swój poziom wychowawczy; 2) rodzina normalna, gwarantująca jednostce warunki wszechstronnego rozwoju; 3) rodzina wydolna wychowawczo, w której ogólne funkcjonowanie i warunki wychowania mogą być zaburzone; 4) rodzina niewydolna wychowawczo, w której występują zaburzenia w relacjach rodzinnych; 5) rodzina patologiczna, w skład której wchodzi osoba stale naruszająca normy społeczne, wchodząca w konflikt z prawem, zaliczana do tzw. „marginesu społecznego”. To właśnie z tych rodzin wywodzi się największy odsetek dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie.

Sprawnie i prawidłowo funkcjonująca rodzina (wzorowa, normalna) w pełni realizuje swoje funkcje i przyczynia się do wzrostu i rozwoju mło-

dego człowieka. Jeżeli natomiast występują zaburzenia w sferze funkcjonowania rodziny, wtedy dochodzi do nieprzestrzegania obowiązujących norm i kanonów zachowań przez wszystkich, bądź tylko niektórych członków rodziny. W efekcie tych negatywnych zjawisk zachodzących w rodzinie mogą pojawiać się różnego rodzaju patologie dotykające jej członków. W ich konsekwencji dochodzi do narastania napięcia emocjonalnego prowadzącego do agresji i przemocy w rodzinie.

Przemoc definiowana jest jako: „jeden z głównych, obok groźby, środków przymusu, polega na użyciu siły fizycznej przez jednostkę czy grupę, często wbrew obowiązującemu prawu, w celu zmuszenia jakiejś osoby czy członków grupy do określonego działania czy też uniemożliwienia podjęcia działań lub do zaprzestania wykonywania czynności już rozpoczętej” [Olechnicki, Załęcki, 1988, s. 167]. Z kolei Anna Lipowska-Teutsch zjawisko przemocy określa jako: „zespół atakujących, nadzorujących i kontrolujących zachowań, obejmujących przemoc fizyczną, przemoc seksualną i przemoc emocjonalną. Jest to spójna całość, ciąg zachowań o charakterze zamierzonym i instrumentalnym, których celem jest zniewolenie ofiary, wyeliminowanie jej suwerennych myśli i działań, podporządkowanie jej żądaniom i potrzebom sprawcy” [Lipowska-Teutsch, 1998, s. 12]. Nie są to więc zachowania wymykające się spod kontroli, wybuchy emocji. Sprawca często prezentuje złość po to, aby swoją ofiarę zastraszyć, jednocześnie z rozważą wybierając czas i miejsce ataku tak, aby był jak najbardziej skuteczny i jak najmniej ryzykowny. Definicja przemocy przyjęta przez Amerykańskie Centrum Pomocy Dzieciom Krzywdzonym i Zaniebzanym wskazuje na rodzaje przemocy, a mianowicie: „fizyczne lub umysłowe działanie na szkodę, wykorzystywanie seksualne, zaniebywanie lub maltretowanie dziecka poniżej osiemnastego roku życia przez osobę odpowiedzialną za pomyślny jego rozwój oraz działania, które stanowią zagrożenie dla jego rozwoju” [Browne, Herbert, 1999, s. 78]. Odpowiednik tej instytucji w Polsce, tj. Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” określa przemoc jako: „zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie przeciw członkowi rodziny, naruszające prawa i dobra osobiste, powodujące cierpienie i szkody” (www.niebieskalinia.pl/index.php-assign-przemoc). Również Irena Pospiszyl wskazuje szkody wynikające z przemocy, określając ją jako: „wszelkie nieprzypadkowe akty godzące w osobistą wolność jednostek lub przyczyniające się do fizycznej, a także psychicznej szkody osoby, wykraczające poza społeczne zasady wzajemnej

relacji” [Pospiszył, 1999, s. 16]. Definicję terminu „przemoc”, wskazującą na cel takich zachowań podaje Wanda Sztander, twierdząc, iż są to: „takie działania, które niezależnie od formy upośledzają ostatecznie moc kogoś, kto jest obiektem” [Sztander, 1999, s. 18]. Zamiarem sprawcy takich zachowań jest uczynienie z ofiary osoby bezwolnej i uległej. Podobną, chociaż nieco rozbudowaną i uściśloną definicję tego negatywnego zjawiska prezentuje Ewa Jarosz, która stwierdza, że przemoc rodzinną stanowią wszelkie odmiany działań lub zaniechań (powstrzymywanie się od działań należnych, koniecznych) wobec członków rodziny, które godzą w ich osobistą wolność i przyczyniają się do ich szkody psychicznej lub fizycznej, które są niezgodne ze społecznymi wartościami dotyczącymi wzajemnych relacji w rodzinie oraz są uznawane za niewłaściwe lub szkodliwe przez wiedzę profesjonalną [Jarosz, 2001]. Nie można również pominąć zdefiniowania tego pojęcia utrwalonego na gruncie polskiego prawa Ustawą z dnia 29 lipca 2005 roku *O przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (Dz. U. 2005, Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.). W świetle ww. ustawy przez przemoc w rodzinie należy rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych (członków rodziny oraz innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących), w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Można zauważyć, że niemal wszystkie definicje przemocy szczególnie uwypuklają trzy jej indykatory w postaci rodzaju zachowania, intencji sprawcy oraz konsekwencji dla ofiary. Należy pamiętać, że przemoc przyjmuje działanie intencjonalne i skierowane przeciwko innym członkom rodziny. Jest ona zamierzonym działaniem lub zaniechaniem mającym na celu uzyskanie kontroli nad ofiarami. Narusza prawa i dobra osobiste ofiar – sprawca narusza podstawowe prawa człowieka, na przykład prawo do wolności, godności czy nietykalności cielesnej. Powoduje szkody, ból i cierpienie, gdyż sprawca często jest osobą najbliższą dla ofiary, a do tego naraża jej zdrowie lub nawet życie. Wykorzystuje wyraźną przewagę sił lub władzy – gdyż ofiara jest słabsza, a sprawca silniejszy. Najczęściej ofiarami przemocy w rodzinie są dzieci, kobiety, osoby trwale lub okresowo niedołężne, a rzadziej mężczyźni [Latak, Pilch, 1999]. Zjawisko przemocy wykracza

poza społeczne zasady wzajemnych relacji i stanowi istotne zagrożenie dla życia i rozwoju członków rodziny.

Problem przemocy w rodzinie analizowany jest z różnych perspektyw. Na przykład z perspektywy moralnej prezentowany jest pogląd, że unieszczęśliwianie i krzywdzenie innych jest złem moralnym i zasługuje na społeczne potępienie i krytykowanie. Sprawca takich zachowań winien podlegać sankcjom własnego sumienia. Niejednokrotnie moralna ocena przemocy pomaga powstrzymać sprawców i motywować świadków czynów do udzielania pomocy pokrzywdzonym i organom ścigania. Z perspektywy psychologicznej często zwraca się uwagę na cierpienie i beznadziejne położenie ofiary. Ujawnia się elementy i mechanizmy kierujące sprawcą oraz często irracjonalne i zupełnie niezrozumiałe zachowanie się ofiary. Perspektywa ta pozwala w pełni zrozumieć emanacje zachodzące pomiędzy ofiarą i sprawcą. Z punktu widzenia społecznego można postrzegać przemoc w dwojaki sposób. Po pierwsze, obyczaje kulturowe, przekonania i normy społeczne, czy modele postępowania rozpowszechnione w społeczeństwie niejednokrotnie mogą być czynnikiem sprzyjającym powstawaniu, rozwijaniu się i eskalacji przemocy w rodzinie. Po drugie, takie spojrzenie pozwala na dostrzeżenie wymiaru społecznego, tj. przenoszenia przemocy z rodziny na ogół społeczeństwa prowadzący do zwiększenia się liczby osób niedostosowanych społecznie, które powodować będą wzrost przestępczości [Sasal, 2005].

Przemoc w rodzinie stanowi jeden z wielu przejawów patologii społecznej. Co tak naprawdę powoduje powstanie tej patologii? Co jest przyczyną prowadzącą do zjawiska, w którym ulega zniszczeniu i całkowitej destrukcji najważniejsze dobro, jakim jest rodzina? W poszukiwaniu odpowiedzi na te pytania sformułowano wiele tez i postulatów dotyczących przyczyn i uwarunkowań przedmiotowego zjawiska, które wraz z dynamicznie zachodzącymi zmianami i transformacją rodziny na bieżąco są uzupełniane i udoskonalane. W literaturze przedmiotu mocno akcentuje się związek między doświadczeniem przemocy, odrzucenia i zaniedbania w dzieciństwie, a powielaniem jej w rodzinie prokreacyjnej [Bragiel, 1996]. Dotyczy to nawet rodziców, którzy z uwagi na tego typu doświadczenia potępiają używanie przemocy, lecz w sytuacjach trudności, kryzysów życiowych nie panują nad agresywnymi zachowaniami wobec własnych dzieci [Lipowska-Teutsch, 1995]. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest brak możliwości wcześniejszego uzewnętrznienia urazów z dzieciństwa, brak jakiegokolwiek

terapii. Powielanie zachowań nasyconych przemocą z pokolenia na pokolenie i rozszerzanie ich poprzez przenoszenie z rodziny do innych grup społecznych potęguje konieczność przerwania tego „łańcucha przemocy”. Wśród innych czynników wymienionych w literaturze można wskazać za Jadwigą Mazur [Mazur, 2002]:

- 1) międzypokoleniowy przekaz wzorców przemocy,
- 2) niski status socjoekonomiczny,
- 3) izolację społeczną rodziny,
- 4) stres społeczny.

Międzypokoleniowy przekaz wzorców sprawia, że dziecko, które cierpiało, było świadkiem i uczestnikiem przemocy w domu rodzinnym, samo prawdopodobnie będzie stosowało takie zachowania w założonej przez siebie rodzinie. Powieli przekaz kulturowy, dotyczący dominacji płci, pełnienia określonych ról w rodzinie, mitów i stereotypów ich funkcjonowania oraz stylu życia. Elementem międzypokoleniowego przekazu przemocy jest dominacja jednej płci. Jedną z przyczyn przemocy jest układ ról w rodzinie wyznaczony przez płeć [por. Świdarska, 2008]. Ważna jest również kwestia norm obyczajowych pozwalających na znęcanie się nad rodziną, a zwłaszcza nad kobietą. Anna Lipowska-Teutsch stwierdza, że: „przemoc mężczyzn w stosunku do związanych z nimi kobiet jest tolerowana między innymi dlatego, że kobiecie przypisane zostały cechy, pozwalające ją odczłowieczyć i zmarginalizować” [Lipowska-Teutsch, 1998]. Formy zachowania agresywnego oraz przemocy są popularyzowane i rozpowszechniane poprzez mass media, które prezentują drastyczne sceny ociekających krwią walk, bójek, gwałtów i zabójstw. Wszechobecny w życiu człowieka Internet w przeważającej mierze propaguje treści brutalne, bestialskie, sadystyczne i ordynarne, wpajając korzystającym z niego „przyszłym małżonkom” określone „formy zachowań”, które w przyszłości zapewne w pewnej mierze przeniosą w dorosłe życie. Potwierdzeniem tego są cechy współczesnego „idola”. Aby w dzisiejszych czasach zaistnieć w świecie nastolatków i cieszyć się u nich autorytetem, należy wywołać swoim ekscentrycznym zachowaniem bądź postępowaniem skandal, który na długo zapadnie w pamięci szerokiej publiczności i o którym będzie się długo mówiło. Zapewne osobą taką nie zostanie ktoś, kto jest uosobieniem pozytywnych i dobrych cech charakteru. Nieodłącznym elementem przekazywanych wzorców kulturowych są stereotypy i mity dotyczące przemocy w rodzinie, stworzone przez człowieka lub otrzymane w spuściźnie po rodzicach lub środowisku

życia. Do stereotypów dotyczących przemocy w rodzinie funkcjonujących w społecznym przekazie Irena Pospiszyl zalicza [Pospiszyl, 1994]:

- powszechne przekonanie, że problemy rodzinne, małżeńskie nie powinny wykraczać poza ściany domu;
- ingerencja w sprawy rodzinne stanowi duże zagrożenie fizyczne dla osób ingerujących;
- formalna i emocjonalna złożoność relacji rodzinnych sprawia, że zdolność wnikania czy postępowania z rodziną często wykracza poza możliwości instytucji;
- proces terapii rodziny należy do trudnych, a część jednostek nie jest przekonana co do konieczności poddania się takiemu procesowi – dotyczy to zwłaszcza agresora.

Powyższy katalog stereotypów nieco rozbudowała Dorota Sasal, zaliczając do nich [Sasal, 2005]:

- przemoc w rodzinie to prywatna sprawa i nikt nie powinien się wtrącać;
- przemoc zdarza się tylko w rodzinach z marginesu społecznego;
- ofiary akceptują przemoc i nie zależy im na dzieciach, gdyby naprawdę cierpiały odeszłyby od partnera;
- przyczyną przemocy jest alkohol lub środki odurzające;
- policja nie powinna interweniować w sprawach rodzinnych;
- przemoc ma miejsce wtedy, gdy widoczne są ślady na ciele ofiary;
- jeśli ktoś jest bity, to znaczy, że sobie na to zasłużył;
- to był jednorazowy incydent, który się nie powtórzy;
- gwałt w małżeństwie nie istnieje;
- ofiary przemocy w rodzinie wyolbrzymiają problem;
- przemoc w rodzinie jest zjawiskiem rzadkim.

Patrząc na powyższe szablony i skróty myślowe trudno zaakceptować je jako logiczne i racjonalne tłumaczenie istnienia zjawiska przemocy. Jest to jedynie próba usprawiedliwienia tego zjawiska czy też braku jakiegokolwiek reakcji na nie ze strony osób, których dotyczy, świadków tych zdarzeń, a nawet instytucji mających nieść pomoc w tego typu sytuacjach. Jednak, jak wynika z przeprowadzonych badań, nie tylko społeczeństwo i sprawy przemocy, ale też jej ofiary same działają często nieświadomie, według stereotypów lub schematów myślowych, powielanych z pokolenia na pokolenie. Należą do nich, według Jadwigi Mazur [Mazur, 2002]:

- chęć zachowania pozorów dobrej rodziny;
- wstyd przed rodziną i sąsiadami;

-
- przekonanie, że rodzina sama sobie poradzi z tym problemem;
 - przekonanie, że „tak ma być” wyniesione z domu rodzinnego;
 - brak wiary w pomoc ludzi i instytucji;
 - obawa przed wzrostem przemocy jako kary za jej ujawnienie;
 - obawa przed pozostaniem bez środków do życia, po ujawnieniu faktu przemocy;
 - lęk przed perspektywą radzenia sobie samemu w życiu i zaczynanie wszystkiego od nowa;
 - obawa przed brakiem możliwości znalezienia pracy i mieszkania;
 - przekonanie o braku perspektyw życiowych poza otoczeniem;
 - obawa przed przeniesieniem przemocy na dzieci.

Kolejnym czynnikiem skorelowanym z przemocą domową jest niski status socjoekonomiczny rodziny. Transformacja ustrojowa naszego państwa doprowadziła do likwidacji wielu miejsc pracy, wymuszając na osobach czynnych zawodowo pełną gotowość do nieustannego podnoszenia własnych kwalifikacji oraz przekwalifikowywania się zawodowego. Taka sytuacja powoduje niepewność jutra i prowadzi do frustracji w obawie przed utratą pracy. Czynniki te połączone z coraz to nowymi problemami natury materialnej prowadzą do stresu, który odreagowywany jest najczęściej różnego rodzaju używkami (alkohol). Z upływem czasu ten czynnik odstreświający przestaje być wystarczający i zadowalający, a narastające napięcie najczęściej znajduje ujście w przemoc domowej. Takie zachowanie jest skuteczne, gdyż prowadzi do szybkiego rozładowania napięcia, pozwala na iluzoryczne i złudne odzyskanie kontroli nad otaczającym światem, rodzi przeświadczenie o swojej potędze i władzy. Śmiało można zatem zgodzić się z twierdzeniem Jadwigi Mazur, że przemocy w rodzinie sprzyja jej niski status ekonomiczny, brak pieniędzy, ubrania, jedzenia, leczenia, co powoduje, że jest ona często stosowana wobec osób zależnych i uciążliwych, wymagających opieki, a więc dzieci, ludzi chorych, starych [Mazur, 2002].

Następnym czynnikiem związanym z przemocą w rodzinie jest jej izolacja społeczna. Człowiek jest istotą społeczną potrzebującą kontaktu z innymi ludźmi. Każda więc rodzina posiada swoje grono znajomych, przyjaciół, bliższą i dalszą rodzinę, jak również sąsiadów, z którymi chętnie utrzymuje kontakty. Utrzymując poprawne relacje, strony stają się nawzajem powiernikami najskrytszych tajemnic i są czynnymi uczestnikami bieżących zdarzeń. Gdy rodzina przechodzi jakiś kryzys, zmagają się z problemami, czy zaczyna się w niej patologia, nie może to ujść uwagi osób utrzymujących z nią systematyczne kontakty. Wtedy, zgodnie z omówionymi wyżej stereo-

typami, rodzina, w której dochodzi do przemocy, zaczyna być izolowana przez resztę społeczeństwa — nikt nie chce angażować się w sprawy rodzinne innych, głównie z obawy przed możliwością ewentualnego powołania na świadka w postępowaniu przygotowawczym lub w sprawie sądowej. Inni wychodzą z założenia, iż w rodzinie dotkniętej tym problemem nic złego się nie dzieje, a więc nie będą ingerować. Tego typu podejścia kończą się nieraz tragedią, o czym na bieżąco informują środki masowego przekazu. Można dowiedzieć się wówczas, że sąsiedzi i członkowie najbliższej rodziny kompletnie nic nie wiedzieli na temat tragedii rozgrywającej się w czterech ścianach. Jest to klasyczny przykład ludzkiej znieczulicy, charakterystyczny niestety dla współczesnego świata.

Ostatnim z czynników współlistniejących z przemocą domową jest stres społeczny. Istnieje wiele sytuacji będących efektem niesprzyjających okoliczności zewnętrznych (np. zmiany społeczno-ustrojowe) lub wewnętrznych stanów jednostki, sytuacji przejściowych, często nieprzewidzianych, które działając na jednostkę zwiększają jej frustrację, a tym samym mogą doprowadzić do eskalacji agresji [Pospiszyl, 1994]. Prowadzi to niejednokrotnie do konfliktów pomiędzy członkami rodziny, które mogą przerodzić się w przemoc.

Wśród innych czynników wymienionych w literaturze przedmiotu jako przyczyny stosowania przemocy znajdują się [Kądziela, 1996]:

- przebieg ciąży i porodu oraz jakość oparcia jakie zyskuje matka w tym czasie, głównie ze strony ojca dziecka;
- wczesny kontakt z dzieckiem po porodzie;
- konflikty między małżonkami;
- pozamałżeńskie pochodzenie dziecka;
- frustracje przeżywane przez rodziców między innymi z powodu bezrobocia, problemów zawodowych, poczucia niespełnienia, kumulacji problemów życiowych, które mogą być związane z dzieckiem lub nie; najczęściej jednak rodzice nie uświadamiają sobie związków między przeżywaną frustracją, a agresywnym zachowaniem;
- brak akceptacji dziecka związane z nierealistycznymi oczekiwaniami wobec niego; stan taki częściej zdarza się w rodzinach o wyższym statusie społecznym, wyższym wykształceniu rodziców i rozbudzonych aspiracjach wobec dziecka; w takich rodzinach częściej stosuje się kary psychiczne, zaś w rodzinach o niskim statusie – fizyczne;
- niska świadomość wychowawcza rodziców, na którą składa się „określony zasób wiedzy pedagogicznej, posiadany system wartości i ocen

w kwestiach wychowawczych oraz praktyczne postępowanie wychowawcze, kierowane ich osobistą wiedzą” [Kawula, 1975, s. 14];

- liczba dzieci w rodzinie (bardziej narażone są dzieci w rodzinach wielodzietnych), a nawet płeć; rodzice częściej przejawiają agresję wobec synów niż córek;
- alkoholizm i inne patologie [Piekarska, 1991].

Szczególnym przykładem kumulacji czynników aktywizujących stosowanie przemocy w rodzinie jest alkoholizm. Może on powodować uszkodzenie ośrodkowego układu nerwowego, zaburzenia w kontrolowaniu emocji, słabą kontrolę nad popędami, zaburzenia percepcji, drażliwość, potrzebę demonstracji siły wynikającą z niskiej samooceny. Alkoholizmowi najczęściej towarzyszy trudna sytuacja materialna, mieszkaniowa, deprywacja kulturowa, brak oparcia w środowisku, co stanowi dodatkowe źródło napięć. Z wymienionych powodów rodzina alkoholika jest grupą wysokiego ryzyka stosowania przemocy [Jarosz, 1987]. Z badań wynika, że 90% mężczyzn stosujących przemoc piło nalogowo, a 10% często. Brunon Hołyst zwraca też uwagę na fakt, że w 90% spraw sprawcy przestępstw kierowali swoją agresję przeciwko żonie, a sporadycznie przeciwko innym osobom w rodzinie, ponadto 93% tych sprawców działało pod wpływem alkoholu [Hołyst, 1994]. Podejmując się próby wyjaśnienia wpływu uzależnienia od alkoholu lub środków psychotropowych na przemoc w rodzinie, należy ustalić, jakie jest działanie alkoholu na organizm ludzki. Alkohol to substancja chemiczna tłumiąca procesy poznawcze i fizjologiczne. Badania laboratoryjne wykazały, że niskie dawki alkoholu wpływają hamująco na agresję wobec innej osoby, podczas, gdy wysokie sprzyjają jej. W małych dawkach alkohol spowalnia reakcje na bodźce zewnętrzne, zmniejsza niepokój; w wyższych dawkach pogarsza samopoczucie. Oddziałując na ośrodkowy układ nerwowy, destabilizuje i zaburza właściwą ocenę sytuacji, co może przyczyniać się do mylnej interpretacji ludzkich zachowań. Taki stan rzeczy wpływa niewątpliwie na podejmowanie działań antyspołecznych, gdyż znikają mechanizmy samokontroli i ujawniają się zachowania agresywne nawet u ludzi bardzo spokojnych, które są zwykle tłumione i stanowią dla jednostki źródło konfliktu [Hołyst, 1994]. Można powiedzieć, że alkohol może być swego rodzaju zapalnikiem i katalizatorem agresji, niejednokrotnie przeradzającej się w przemoc domową. Trudno jednak naukowo potwierdzić i dowieść, aby alkohol lub środki odurzają-

ce były bezpośrednią przyczyną tych zachowań. Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem patologicznym bardzo złożonym, które inicjuje i determinuje szereg czynników ściśle ze sobą związanych i zależnych.

Pomimo dużych przemian społecznych i światopoglądowych zachodzących w bardzo szybkim tempie w społeczności polskiej, nadal dręczy nas i boleśnie dotyka problem przemocy w rodzinie. Wydawać by się mogło, iż wysoko rozwinięte społeczeństwa o dużej świadomości intelektualnej nie powinny mieć w ogóle tego typu problemu. Rzeczywistość jednak okazuje się zupełnie inna, a jej realiów my sami jako społeczeństwo nie dostrzegamy, bądź nie chcemy dostrzegać, uważając to za sprawę wstydliwą i osobistą. Biernie obserwując istnienie tego zjawiska sami przyczyniamy się do patologizacji środowisk lokalnych, w których żyjemy. Aprobując przemoc czy to fizyczną czy też psychiczną w rodzinie, czynimy z niej swego rodzaju normę społeczną – co prawda szkodliwą, ale dopuszczalną. Z problemem tym będziemy zmagać się tak długo, dopóki patologia ta nie będzie społecznie piętnowana i potępiana, a sprawcy przemocy surowo karani, nie znajdujący zrozumienia dla tego typu zachowań w środowisku lokalnym. To my sami kształtujemy rzeczywistość i od nas zależy, jak kiedyś będzie wyglądać nasze życie i społeczeństwo, w którym przyjdzie nam żyć.

Bibliografia

- Braġiel J. (1996), *Zrozumieć dziecko skrzywdzone*, Wydawnictwo Krupski i S-ka, Opole.
- Browne K., Herbert M. (1999), *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, PARPA, Warszawa.
- Holyst B. (1994), *Kryminologia*, Wyd. Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa.
- Jarosz M. (1987), *Dezintegracja w rodzinie i społeczeństwie*, PWN, Warszawa.
- Jarosz E. (2001), *Dom, który krzywdzi*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice.
- Kawula S. (2000), *Próba pedagogicznej typologizacji rodzin*, [w:] Kawula S., Braġiel J., Janke A.W., *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Kawula S. (1975), *Świadomość wychowawcza rodziców*, UMK, Toruń.
- Kądziela K. (1996), *Korzystaj z prawa. Poradnik dla osób pomagających ofiarom przemocy w rodzinie*, PARPA, Warszawa.
- Latak D., Pilch T. (1999), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Wyd. „Żak”, Warszawa .

- Lipowska-Teutsch A. (1998), *Wychować, wyleczyć, wyzwolić*, PARPA, Warszawa.
- Lipowska-Teutsch A. (1995), *Rodzina a przemoc*, PARPA, Warszawa.
- Maciaszkowa J. (1991), *Z teorii i praktyki pedagogiki opiekuńczej*, Nasza Księgarnia, Warszawa.
- Mazur J. (2002), *Przemoc w rodzinie – teoria i rzeczywistość*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa.
- Milerski B., Śliwierski B. (red.) (2000), *Pedagogika. Leksykon PWN*, Warszawa.
- Ogryzko-Wiewiórka M. (2001), *Rodzina w oczach młodego człowieka*, [w:] Ziemska M., *Rodzina współczesna*, Nasza Księgarnia, Warszawa.
- Olechnicki K., Załęcki P. (1988), *Słownik Socjologiczny*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Piekarska A. (1991), *Przemoc w rodzinie. Agresja rodziców wobec dzieci. Przejawy i psychologiczne uwarunkowania*, WSiP, Warszawa.
- Pospiszyl I. (1994), *Przemoc w rodzinie*, WSiP, Warszawa.
- Pospiszyl I. (1999), *Razem przeciw przemocy*, WSiP, Warszawa.
- Sasal H.D. (2005), *Niebieskie Karty. Przewodnik do procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie*, PARPA, Warszawa.
- Sztander W., *Na czym polega pomaganie ofiarom przemocy*, „Niebieska Linia”, Pismo Ogólnopolskiego Porozumienia Osób, Organizacji i Instytucji Pomagającym Ofiarom Przemocy, nr 5/99.
- Świdarska M., (2008), *Czy agresja jest wrodzona? [w:] Różne spojrzenia na przemoc*, Szczepanik R., Wawrzyniak J. (red.), Wydawnictwo WSHE, Łódź.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz. U. 2005, nr 180, poz. 1493 z późn. zmianami.
- www.niebieskalinia.pl/index.php-assign-przemoc
- Ziemska M. (red.), (1986), *Rodzina i dziecko*, PAN, Warszawa.